

Uchwała z dnia 25 listopada 2010 r., III CZP 84/10

Sędzia SN Kazimierz Zawada (przewodniczący, sprawozdawca)

Sędzia SN Marian Kocon

Sędzia SN Hubert Wrzeszcz

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa Grzegorza K. przeciwko "P.P.B.", sp. z o.o. w B.P. o ustalenie, po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym w dniu 25 listopada 2010 r. zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Okręgowy – Sąd Gospodarczy w Białymstoku postanowieniem z dnia 25 czerwca 2010 r.:

„Czy zbycie przez wspólnika spółki z ograniczoną odpowiedzialnością dotychczas posiadanych udziałów, po nabyciu prawa pierwszeństwa do objęcia nowych udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym, uniemożliwia wspólnikowi wykonanie tego prawa w sytuacji, gdy oświadczenie dotychczasowego wspólnika o objęciu udziałów złożone zostało przed datą zawarcia ze spółką umowy zbycia dotychczasowych udziałów i gdy przedstawienie spółce tego oświadczenia w wymaganej formie nastąpiło wprawdzie w dacie wyznaczonej do wykonania prawa pierwszeństwa, lecz po dacie zawarcia umowy zbycia udziałów?”

podjął uchwałę:

Do oświadczenia wspólnika o objęciu udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym ma zastosowanie art. 61 § 1 zdanie pierwsze k.c.

W braku odmiennego zastrzeżenia, rozporządzenie przez wspólnika na rzecz spółki wszystkimi swymi udziałami w celu ich umorzenia powoduje przejście na spółkę także przysługującego wspólnikowi prawa pierwszeństwa objęcia nowych udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym spółki.

Uzasadnienie

Grzegorz K. w pozwie wniesionym przeciwko "P.P.B.", spółce z o.o. wniósł o ustalenie, że objął 13 nowych udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym pozwanej spółki.

Sąd Rejonowy wyrokiem z dnia 13 kwietnia 2010 r. oddalił powództwo, ustalając, że dnia 11 sierpnia 2009 r. nadzwyczajne zgromadzenie wspólników pozwanej spółki podjęło uchwałę o dobrowolnym umorzeniu z czystego zysku zgłoszonych przez wspólników udziałów. Następnie, w dniu 15 września 2009 r., nadzwyczajne zgromadzenie wspólników uchwaliło podwyższenie kapitału zakładowego pozwanej spółki o kwotę 231 000 zł przez utworzenie 462 nowych, niepodzielnych udziałów, każdy o wartości nominalnej 500 zł. W uchwale wskazano, że dotychczasowi wspólnicy mają pierwszeństwo objęcia nowych udziałów proporcjonalnie do dotychczas im przysługujących. W związku z tą uchwałą powód otrzymał od zarządu pozwanej spółki pismo z wezwaniem do wykonania prawa pierwszeństwa i pouczeniem, że w celu wykonania tego prawa należy, do dnia 15 października 2009 r., do godz. 15, złożyć oświadczenie o objęciu nowych udziałów w formie aktu notarialnego i dokonać wpłat na ich pokrycie. Dnia 6 października 2009 r. powód złożył pozwanej spółce ofertę sprzedaży wszystkich swoich pięciu udziałów w celu ich umorzenia, a w dniu 12 października 2009 r. zawarł ze spółką umowę sprzedaży tych udziałów. W tym samym dniu zarząd pozwanej spółki podjął uchwałę o umorzeniu udziałów powoda. Z kolei w dniu 15 października 2009 r., o godz. 13.30, powód przedłożył zarządowi pozwanej spółki odpis aktu notarialnego zawierającego jego oświadczenie o objęciu trzynastu udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym. Akt notarialny obejmujący oświadczenie powoda został sporządzony w dniu 30 września 2009 r. W dniu 15 października 2009 r. powód przedłożył zarządowi pozwanej spółki wraz z aktem notarialnym także potwierdzenie wpłaty na pokrycie objętych udziałów.

W ocenie Sądu Rejonowego, powód w dniu 15 października 2009 r. nie mógł skutecznie złożyć oświadczenia o objęciu nowych udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym, ponieważ wówczas nie był już wspólnikiem pozwanej spółki. Przestał nim być dnia 12 października 2009 r., kiedy doszło do umorzenia wszystkich jego dotychczasowych udziałów.

Sąd Okręgowy, rozpoznając apelację powoda, nabrał poważnych wątpliwości, wyrażonych w zagadnieniu prawnym przedstawionym Sądowi Najwyższemu. Wątpliwości Sądu Okręgowego dotyczą chwili złożenia przez powoda oświadczenia

o objęciu udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym; czy nastąpiło ono dopiero – jak przyjął Sąd Rejonowy – w dniu 15 października 2009 r., kiedy powód przedłożył zarządowi pozwanej spółki odpis aktu notarialnego zawierającego jego oświadczenie o objęciu udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym, czy też już w dniu 30 września 2009 r., kiedy nastąpiło sporządzenie tego aktu. W razie opowiedzenia się za drugą ewentualnością, wykonanie przez powoda prawa pierwszeństwa i objęcie udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym poprzedzałoby datę umorzenia jego dotychczasowych udziałów, tj. dzień 12 października 2009 r.

Wątpliwości Sądu Okręgowego dotyczą także wpływu umorzenia dotychczasowych udziałów wspólnika na przysługujące mu prawo pierwszeństwa; czy wspólnik wraz z umorzeniem wszystkich dotychczas przysługujących mu udziałów traci prawo pierwszeństwa w objęciu nowych udziałów, gdyż jeżeliby go nie tracił, to objęcie przez niego nowych udziałów byłoby skuteczne nawet przy założeniu, że nastąpiło dopiero w dniu 15 października 2009 r.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Prawo podmiotowe określane mianem "udziału", wynikające ze stosunku uczestnictwa w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością, obejmuje zespół funkcjonalnie powiązanych ze sobą uprawnień (zob. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 14 września 2005 r., III CZP 57/05, OSNC 2006, nr 7-8, poz. 116). Należy do nich m.in. prawo pierwszeństwa wspólnika do objęcia nowych udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym w stosunku do swoich dotychczasowych udziałów (art. 258 § 1 k.s.h.). Prawo to umożliwia utrzymanie *status quo* w spółce; chroni wspólników przed „rozwodnieniem” przysługujących im dotychczas praw udziałowych – a tym samym przed osłabieniem ich pozycji prawnej – wskutek zaoferowanie nowych udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym niektórym tylko wspólnikom lub osobom trzecim (por. uchwały Sądu Najwyższego z dnia 20 sierpnia 1996 r., III CZP 67/96, OSNC 1996, nr 12, poz. 155 i z dnia 15 grudnia 2006 r., III CZP 132/06, OSNC 2007, nr 10, poz. 148).

Realizacja prawa pierwszeństwa wspólnika do objęcia nowych udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym w stosunku do swoich dotychczasowych udziałów zakłada spełnienie określonych przesłanek. Punktem wyjścia jest podjęcie uchwały o podwyższeniu kapitału zakładowego przez utworzenie nowych udziałów. Możliwość nabycia nowych udziałów w kapitale zakładowym podwyższonym na

podstawie uchwały otwiera się tylko wtedy, gdy uchwała lub umowa spółki tego nie wykluczają lub nie ograniczają. Uchwała wyłączająca lub ograniczająca przewidziane w art. 258 § 1 k.s.h. prawo pierwszeństwa może jednak zapaść tylko na zasadach określonych w art. 246 § 3 k.s.h., tj. za zgodą wszystkich zainteresowanych współników. Poza tym wykluczenie lub ograniczenie prawa pierwszeństwa w uchwale nie może dotyczyć podwyższenia kapitału zakładowego na podstawie dotychczasowych postanowień umowy spółki, czyli w trybie uproszczonym (zob. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 15 grudnia 2006 r., III CZP 132/06, oraz wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 lutego 2010 r., I CSK 384/09, OSNC 2010, nr 10, poz. 140). Odmienne jednak, bez przekonywającego uzasadnienia – w zestawieniu z argumentami zawartymi w przytoczonych orzeczeniach – orzeczono w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 14 maja 2010 r., II CSK 505/09 (OSNC 2011, nr 1, poz. 8), w którym w istocie odmówiono doniosłości przewidzianemu w art. 257 § 3 k.s.h. odesłaniu do art. 260 § 2 k.s.h. i podważono sens surowych wymagań stawianych podwyższeniu kapitału zakładowego przez zmianę umowy spółki, czyli w trybie zwykłym.

Prawo pierwszeństwa do objęcia nowych udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym w stosunku do dotychczasowych udziałów przysługuje osobom będącym współnikami w dniu podjęcia uchwały o podwyższeniu kapitału zakładowego lub w innym dniu wskazanym w tej uchwale. Zgodnie z art. 258 § 1 k.s.h., zarząd wzywa w tym samym czasie wszystkich współników uprawnionych do wykonania przysługującego im prawa pierwszeństwa do objęcia nowych udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym. W myśl tego przepisu, prawo to należy wykonać w terminie miesiąca od wezwania; wykonanie następuje przez złożenie oświadczenia o objęciu nowych udziałów. Jeżeli podwyższenie kapitału zakładowego następuje przez zmianę umowy spółki – czyli w trybie zwykłym – rozpatrywane oświadczenie wymaga formy aktu notarialnego (art. 258 § 2 k.s.h.), a jeżeli podwyższenie kapitału zakładowego następuje na podstawie dotychczasowych postanowień umowy spółki – czyli w trybie uproszczonym – oświadczenie to wymaga formy pisemnej pod rygorem nieważności (art. 257 § 3 k.s.h.).

Istnieje kontrowersja, czy oświadczenie o objęciu nowych udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym stanowi czynność prawną jednostronną, czy też jedynie składnik umowy dochodzącej do skutku pomiędzy dotychczasowym

wspólnikiem a spółką; drugi składnik tej umowy stanowiłoby – według tego stanowiska – oświadczenie woli spółki wyrażone w podjętej wcześniej uchwale o podwyższeniu kapitału zakładowego. Należy podzielić pogląd, że oświadczenie o objęciu nowych udziałów przez dotychczasowego wspólnika stanowi element wskazanej umowy. Skutkiem objęcia nowych udziałów przez dotychczasowego wspólnika jest zwiększenie zakresu jego uprawnień wobec spółki, dlatego za podstawę tego skutku, podobnie jak za podstawę nawiązania stosunku członkostwa w spółce, należy uznać umowę. Przemawiają za tym także argumenty systemowe, czerpane z art. 432 § 1 pkt 6 i art. 441 § 2 pkt 6 k.s.h., wskazujących na umowny charakter objęcia akcji.

Umowny charakter objęcia nowych udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym przez dotychczasowego wspólnika rzutuje na rozstrzygnięcie kwestii chwili dojścia do skutku jego oświadczenia woli, a tym samym chwili dojścia do skutku umowy o objęcie przez niego nowych udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym. Stanowi zasadę, że oświadczenia woli wywierające skutki prawne w odniesieniu do innej oznaczonej osoby wymagają złożenia tej osobie. Dotyczy to w szczególności oświadczeń woli jednej strony umowy wobec drugiej strony umowy, zgodnie zaś z art. 61 § 1 zdanie pierwsze k.c., oświadczenie woli, które ma być złożone innej osobie, jest złożone z chwilą, gdy doszło do niej w taki sposób, że mogła ona się zapoznać z jego treścią.

Tylko wyjątkowo oświadczenia woli wywierające skutki prawne w stosunku do innej oznaczonej osoby uważa się za złożone w chwili, która nie pokrywa się z chwilą dojścia oświadczenia do tej osoby w taki sposób, że mogła się ona zapoznać z jego treścią. Taki wyjątek przewiduje w szczególności art. 33 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (jedn. tekst: Dz.U. z 2001 r. Nr 124, poz. 1361 ze zm.), według którego oświadczenie woli właściciela nieruchomości o ustanowieniu na niej ograniczonego prawa rzeczowego uważa się za złożone nie tylko wtedy, gdy doszło do nabywcy tak, jak tego wymaga art. 61 k.c., lecz także, gdy zostało złożone w przepisanej formie w sądzie rejonowym prowadzącym księgę wieczystą (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 30 kwietnia 1998 r., III CZP 10/98, OSNC 1998, nr 10, poz. 154).

W odniesieniu do oświadczenia dotychczasowego wspólnika o objęciu nowych udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym spółki brak jednak przepisów, które wprowadzałyby wyjątek od wyrażonej w art. 61 § 1 zdanie pierwsze k.c.

zasady, że oświadczenie woli wywierające skutki prawne w stosunku do innej oznaczonej osoby jest złożone z chwilą jego dojścia do tej osoby w sposób umożliwiający zapoznanie się z jego treścią. Za takie przepisy nie mogą być uznane art. 257 § 3 i art. 258 § 2 k.s.h., dotyczące formy oświadczenia o objęciu nowych udziałów. Odstępstwa co do pewnych oświadczeń woli, wywierających skutki prawne wobec innej oznaczonej osoby, od wymagania złożenia tej osobie i poddania normie art. 61 § 1 zdanie pierwsze k.c. wiążą się z zastosowaniem innych sposobów poinformowania osoby zainteresowanej o treści tych oświadczeń. Samo natomiast zachowanie wymaganej formy przez wspólnika obejmującego nowe udziały w podwyższonym kapitale zakładowym nie może być uznane za alternatywny sposób zapewnienia spółce informacji o treści oświadczenia wspólnika.

Z tego względu oświadczenie woli dotychczasowego wspólnika o objęciu nowych udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym spółki jako wywierające skutki prawne wobec spółki podlega złożeniu spółce i jest, zgodnie z art. 61 § 1 zdanie pierwsze k.c. w związku z art. 2 k.s.h., dokonane z chwilą, gdy doszło do spółki w taki sposób, że mogła się zapoznać z jego treścią. Chwila ta jest zarazem chwilą zawarcia przez wspólnika ze spółką umowy o objęcie nowych udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym. Umowa ta – zobowiązująca wspólnika do pokrycia objętych udziałów – powoduje jednak nabycie przez niego tych udziałów dopiero wraz z dojściem podwyższenia kapitału zakładowego do skutku, czyli dopiero z chwilą wpisu podwyższenia kapitału zakładowego do rejestru (art. 262 § 4 k.s.h.) na podstawie zgłoszenia zarządu i dołączonych do tego zgłoszenia dokumentów określonych w art. 262 § 2 k.s.h.

Udział jako prawo podmiotowe o charakterze majątkowym może być przedmiotem rozporządzeń wspólnika (art. 180-183 k.s.h.). Mimo wskazanego złożonego charakteru udziału, rozporządzić można w zasadzie jedynie udziałem oraz – co jednak w okolicznościach sprawy nie ma znaczenia – częścią udziału (gdy wspólnik może mieć tylko jeden udział) lub ułamkową częścią udziału. Oddzielnie, bez zbycia udziału, części udziału lub ułamkowej części udziału, wspólnik może przenieść na inną osobę tylko uprawnienia będące pochodną udziału (zob. uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 14 września 2005 r., III CZP 57/05 oraz wyroki Sądu Najwyższego z dnia 8 października 1999 r., II CKN 496/98 i z dnia 11 września 2002 r., V CKN 1370/00, OSNC 2003, nr 11, poz. 155).

Do takich uprawnień zalicza się np. roszczenie o wypłatę dywidendy, a także skonkretyzowane prawo pierwszeństwa, tj. przysługujące wspólnikowi po podjęciu uchwały o podwyższeniu kapitału zakładowego spółki, czyli po ziszczeniu się wyjściowej przesłanki, warunkującej realizację prawa pierwszeństwa wspólnika do objęcia nowych udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym w stosunku do dotychczasowych udziałów.

Ze względu na fragmentaryczność regulacji kodeksu spółek handlowych dotyczących udziałów oraz podobieństwo korporacyjnych praw udziałowych do wierzytelności należy do zbycia udziałów stosować odpowiednio na podstawie art. 2 k.s.h. przepisy o przelewie wierzytelności (art. 509-516 k.c.). W szczególności należy zgodnie z art. 509 § 2 k.c. przyjąć, że w braku odmiennej woli stron przechodzą na nabywcę udziałów przysługujące wspólnikowi uprawnienia pochodne w stosunku do udziałów, takie jak roszczenie o wypłatę dywidendy oraz skonkretyzowane prawo pierwszeństwa wspólnika do objęcia nowych udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 kwietnia 1998 r., I CKN 450/97, OSNC 1998, nr 12, poz. 210). Zważywszy, że wspólnik może tymi uprawnieniami oddzielnie rozporządzić, nie muszą one być objęte umową o zbycie udziałów, jednakże w braku wyłączenia ich spod działania umowy, powinny one jako prawa związane z udziałem dzielić jego los i przejść na podstawie art. 509 § 2 w związku z art. 2 k.s.h. na nabywcę udziałów.

Zgodnie z art. 199 § 1 k.s.h., do dobrowolnego umorzenia udziałów dochodzi w drodze nabycia podlegających umorzeniu udziałów przez spółkę, a zatem w wyniku ich zbycia przez wspólnika na rzecz spółki. Jeżeli – jak w niniejszej sprawie – zbycie udziałów następuje przez sprzedaż, zawarta przez wspólnika ze spółką umowa sprzedaży udziałów wywiera co do zasady, zgodnie z art. 510 § 1 k.c., skutek zobowiązująco-rozporządzający. W każdym razie nie ma przeszkód do nastąpienia tego skutku w razie umorzenia udziałów – jak w niniejszej sprawie – z czystego zysku, gdyż w takim przypadku nie ma zastosowania art. 199 § 7 k.s.h. W braku odmiennej woli stron, spółka z chwilą zawarcia umowy sprzedaży nabywa nie tylko objęte nią udziały, ale i – jak wyjaśniono – uprawnienia z nimi związane, takie jak skonkretyzowane prawo pierwszeństwa wspólnika do objęcia nowych udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym spółki. Wspólnik z chwilą zbycia w celu umorzenia wszystkich swoich udziałów na rzecz spółki na podstawie umowy, która nie zawiera zastrzeżenia o wyłączeniu z jej przedmiotu przysługującego

wspólnikowi prawa pierwszeństwa do objęcia nowych udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym spółki, traci więc to prawo.

Z tych względów przedstawione zagadnienie prawne rozstrzygnięto, jak w uchwale (art. 390 § 1 k.p.c.).

